

Martin Buber

*Řeči
o výchově*

VYŠEHRAĐ

Martin Buber
Reden über Erziehung
(Über das Erzieherische, Bildung und
Weltanschauung, Über Charaktererziehung)

First German Publication 1953

Copyright © 2016 by the Martin Buber Estate
Translation © 2017 Petr Bláha, Ruth J. Weiniger

ISBN 978-80-7429-691-8

VZDĚLÁNÍ A SVĚTOVÝ NÁZOR

Nám, kdo pracujeme na takzvaném vzdělávání dospělých, se stále znovu stává, že čelíme odporu skupin, jejichž světový názor je namířen proti „všeobecnému“, které se tu provozuje. Vysvětlují to takto: Za prvé, že výběr toho, co je pro jejich příslušníky hodno vědění, nemá zákonitě vycházet ze žádné jiné instance než z tendence, která je určuje. Protože jedině na jejím základě je možno rozhodnout, co potřebují vědět, aby přispěli k uplatnění této tendence. A za druhé, že každá skupina má zajišťovat svou celou výchovnou činnost ve vlastním domě, neboť jedině zde, mezi stejně smýšlejícími, jsou prý možné ona pevnost i onen rozmach, na nichž záleží, kdežto k rozumnému setkávání s jinak smýšlejícími dochází prý jen proto, aby se s nimi „diskutovalo“, a nikoli pro společné učení se něčemu, co má údajnou platnost pro všechny, a co tedy musí být zcela bez světónázoru, nebo alespoň málo světónázorové.

Takové vysvětlení se v zásadě týká mládeže, ale vlastně jsou v něm zahrnuti všichni

lidé, kteří v sobě ještě mají mládí, tedy jsou ještě vzdělavatelní – a v této době mnohý z těch, kteří se zdáli být zcela hotoví, dospěl ke druhému, krizovému mládí, byl rozvířen, a zkyprěn. Stal se opět měkkou hrncířskou hlínou.

Nejprve budiž řečeno, že je mi tento postoj různých světonázorových skupin dobře srozumitelný. Dnešek ovládá přímá akce a nejde ztrácet čas. Je třeba pochopit, že vznikl názor, že nepolitické vzdělání oslabuje průbojnost a že všeobecný duch odvádí od cíle, který je právě vždy zvláštním cílem a jako takový stojí proti cílům ostatním.

Souhlasit s tím však lze jen povrchně, jen pokud se na věci díváme, jako by se odehrávaly na nějakém plátně. Přestává to platit, když se vydáme do třetí dimenze a zjistíme, co „za tím vězí“.

Nelze však přitom vyjít s některým z běžných pojmů vzdělávání, ty nepostačují. Pojem vzdělávání, skutečně přiměřený a odpovídající době, se musí zakládat na poznatku, že k tomu, abychom se někam dostali, nestačí se k něčemu *přibližovat*, ale že je třeba též z něčeho *vycházet*. Má se to nyní tak, že my sami a náš účelový „světový názor“ můžeme určovat „k čemu“, nikoli však „odkud“.

Určovat něco takového nám nepřísluší. To, co s takovým nárokem vymyslíme, se brzy prokáže jako klamný výtvar. To, z čeho můžeme skutečně vycházet – nejen si namalovat, že vycházíme, ale skutečně z toho vycházet –, musí být něco jiného než stanovisko nebo dejme tomu východisko. Musí to být pravý a původní postoj, prapůvodní skutečnost, která mne cestou k cíli neopustí, ale která mne, ačkoli jsem si ji sám zvolil, vede, abych si jej za chůze nepopletl a neminul se s ním. Musí to být skutečnost, která při mně stojí, která mě vytvořila a pokud se jí svěřím, je ochotna mne nést, chránit a vzdělávat. K ní, ke svému původu, k jeho tvůrčím silám chce vzdělávací práce znovu otevřít ztracený nebo zmenšený plný přístup, nebo mne chce zpřístupnit jeho silám.

S těmito silami nemůžeme nakládat, můžeme k nim jen směřovat. Jsou to tyto zvláštní, prapůvodní síly, a přece nejsou etnické ani náboženské, ale obojí zároveň a cosi víc a cosi jiného. Avšak vzhled do zvláštnosti vzdělávacích sil nevyovídá o látce vzdělávání (*Bildungstoff*). Oblast, z níž lze tuto látku čerpat, není oblastí nikterak zvláštní, obsahuje v zásadě vše. Avšak to, co se z ní pokaždé odčerpá, neurčují žádné obecné principy,

tím určujícím je naše momentální situace. Jen ona poskytuje kritérium výběru. Látkou vzdělávání naší doby není nic jiného než to, co z ní potřebuje člověk našeho vyrůstajícího pokolení, který se má nacházet v této situaci, aby v ní obstál. Zde se specificky spojuje a mísí obecné a zvláštní.

Vzdělání, které zde probíráme, má co do činění se „světem“, jehož rozmanité aspekty jsou „světové názory“. Vždyť přece snad neexistují jen různá pojetí toho, co je národ, v jejichž znamení a o jejichž pravdu spolu zápolí různé národní skupiny – ale existuje i skutečná podoba národa, kterou mají všechny tyto skupiny na mysli a žádná ji nezahrnuje. Do všech vstupuje, zrcadlí se a ve všech se tříští – a na žádné není závislá. Vzdělávací práce odkazuje k reálné jednotě, skrývající se za mnohoznačností aspektů. Neopovazuje se nahrazovat světové názory světem, nemůže je potlačit a nesmí to ani chtít. Ví, že svět nelze „mít“ tak, jako má člověk světový názor. Ví však také, že při budování osoby a tím i při budování velkého společenství vyrůstajícího z osob a jejich vztahů, závisí vše na tom, jak dalece se dostáváme do faktického kontaktu se světem, který světové názory vykládají.

Lze však vést výchovou až ke světu? Nikdo přece není schopen vidět nějaký stav jinak než právě tak, jak se mu představuje, vidí tedy nutně znovu nějaký aspekt! Copak je možné učit nezávisle na světovém názoru? A pokud by to bylo možné, bylo by to žádoucí?

Ne, není to možné, a ne, nebylo by to žádoucí. U vyučujícího i u toho, kdo se učí, však záleží na tom, zda světový názor podporuje živý vztah k „nazíranému“ světu, nebo jestli jej znemožňuje. Jsou fakta; záleží na tom, zda se je snažím zachytit tak věrně, jak jsem schopen. Můj světový názor mi v tom může pomáhat, když moji lásku k tomuto „světu“ udržuje tak bdělou a silnou, že mne neunaví vnímat to, co je potřeba vnímat. Je tu nějaký text, třeba něco z toho, co jsem napsal já. Bylo to již nesčetněkrát a nesčetnými způsoby interpretováno. Vím, že žádná interpretace, ani moje vlastní, neodhalí původní smysl textu. Vím, že moje interpretování, tak jako každé, je podmíněno mým bytím. Avšak pokud si všímám toho, co tu stojí, slov i struktur, hlásek i rytmické stavby, zjevných i skrytých souvislostí tak věrně, jak jsem toho schopen, nebylo to nadarmo. – Něco nacházím, něco

jsem našel. A pokud prokáži to, co jsem našel, přivedu – toho, kdo se nechá vést – ke skutečnosti textu. Toho, koho učím, ponechávám působícím silám textu, jejichž působení jsem zakusil. A stejně je tu zřejmě dějinný jev. Jistě, již jeho první kronikář ho mohl, přinejmenším výběrem toho, co sdílel, „světonázorově“ zabarvit. Ale co na tom? Podnícen svým světovým názorem k poznání tohoto jevu, snažím se poctivě proniknout do dané látky, nahlédnout to, co je skryto „za“ ní. Někde, nevím kde, může touto mojí vnímající nezaujatostí proniknout má zpracovávající světonázorová zaujatost – nebyla zbytečnou, neboť do výsledku, který si přináším, se chemicky přimíchává skutečnost a má věrnost jista nebyla nerozpustná, vycházel-li jsem jen z toho, co mohu nějak zakoušet. Jsou fakta a je věrnost. Věrnost je jako všechno lidské podmíněna a jako všechno lidské je rozhodující. Pravdu nám není dáno vlastnit. Kdo v ni však věří a slouží jí, buduje její říši. Ideologický podíl na tom, co každý jednotlivec nazývá pravdou, nelze odstranit. Člověk je však schopen zamezit ve svém duchu politizaci pravdy, utilitarizaci pravdy, nevěřícnému zaměňování pravdy za upotřebitelnost.

Relativizace ve mně působí stejně, jako ve mně působí smrt; relativizaci však na rozdíl od smrti mohu stále znovu klást překážky. Až potud, a dál ne!

Vzdělání, o němž zde hovoříme, staví dílčí světonázorové skupiny před tvář celku. Protože však tento celek není odděleným objektem, nýbrž společným životem, který je nese, nemohou existovat a uvažovat v oddělených zástupech. – Musejí v této zakoušené pospolitosti mít co do činění i se sebou navzájem, dokonce až teprve v prožívané vzájemnosti pociťují opravdově vlastní moc celku.

Moderní skupina se chce „prosadit“, chce se stát celkem. Ale celek se nedělá, celek roste. Kdo se mu nadřazuje, ztrácí jej právě tím, jak se mu zdá, že jej získává. Kdo se mu obětuje, roste s ním. Pouze ve *vzrostlé* celkovosti je záruka elementární (tj. svobodné) produktivity národa, a ta je možná jen se zřetelem k ní.

Vzdělávací práce sjednocuje zúčastněné skupiny do modelu velkého společenství tím, že přistupují k tvůrčím silám a společně pečují o skutečnost. To není sloučením stejně smýšlejících, nýbrž skutečným spolutím stejně uzpůsobených nebo typově

splývajících, avšak rozličně smýšlejících. Společenství je zvládáním *jinakosti* v prožívané jednotě.

Není třeba usilovat o „toleranci“, ale o zpřítomňování onoho prazákladního společenství (*Wurzelgemeinschaft*) a jeho různých rozvětvení. To znamená zakoušet a prožívat (zde je toto často zpochybňované slovo oprávněné) kmen tak, že prožíváme i to, kde a jak odpadávají a pukají *ostatní* větve, stejně skutečně jako větev vlastní. Neznamená to formální a zdánlivé dorozumění na minimální bázi, ale vědění o vztahu k pravdě na druhé straně, o jiném reálném vztahu k pravdě. Nikoli „neutralita“, ale solidarita, živoucí vzájemnost a mutualita, živoucí interakce. Nikoli stírání hranic mezi spolky, okruhy a stranami, ale pospolitě poznání společné skutečnosti a pospolitě ozkušování společné odpovědnosti.

Vitální disociace je nemocí národů dnešní doby, kterou lze stmelující akcí vyléčit jen zdánlivě. Prozatím nepomůže nic jiného než poctivé vzájemné přičinění lidí z různých názorových okruhů o společné odkrývání společného základu. K tomu směřuje pedagogika, andragogika naší vzdělávací práce.

Avšak nejenže přivádí různé světonázorové skupiny do bezprostředního vzájemného vztahu, dává také každé z nich to, co potřebuje pro svůj vlastní světový názor, a co si nemůže dát sama.

Každý světový názor, jakmile přejde z oblasti myšlení a plánů do oblasti lidského života, se zaměřuje na vlastní problematiku, která se uzavírá před zcela novou, dosud nepoloženou a nepoložitelnou otázkou pravdy. Jedná se o problematiku, kterou bych rád označil za vnitřní dialektickou linii.

Dokud se světový názor vznáší ve výšinách čistého myšlení a nepodmíněné vůle, vypadá hladce a uceleně. Jakmile vstoupí na půdu našeho života, dostane trhlinu – trhlinu procházející středem, které si nikdo příliš nevšímá, ale která je nesmírně důležitá.

Nyní se ocitáme v prostoru konkrétního osobního života. Vždyť každá skupina má (a ráda na to zapomíná) svoji konkrétnost, konkrétní zkoušku v životě osob, jež k ní přísluší. A právě to rozhoduje o budoucnosti.

Zde, v tomto prostoru, se rozlišuje a rozhoduje v rámci světového názoru.

Rozlišení se odehrává na základě dvojí otázky: Na čem spočívá tvůj světový názor?

OBSAH

Předmluva	7
O vychovávání	11
Vzdělání a světový názor	49
O výchově charakteru	63

MARTIN BUBER
ŘEČI O VÝCHOVĚ

Edice Krystal, *svazek 20.*

Z německého originálu Reden über Erziehung
(Über das Erzieherische, Bildung und
Weltanschauung, Über Charaktererziehung)

přeložili Petr Sláma a Ruth J. Weiniger

Typografie Vladimír Verner

Vydalo nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,

roku 2017 jako svou 1670. publikaci

Vydání první. AA 2,5. Stran 96

Odpovědný redaktor Martin Žemla

Vytiskla Těšínská tiskárna, a. s.

Doporučená cena 168 Kč

Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,

Praha 3, Víta Nejedlého 15

e-mail: info@ivysehrad.cz

www.ivysehrad.cz

ISBN 978-80-7429-691-8